

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ: ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ

У статті проаналізовано розвиток поняття академічна мобільність. Автор представляє змістовне наповнення терміна з точок зору філософії, психології, соціології, педагогіки та економіки. Сформульовано загальне визначення академічної мобільності в контексті сучасних вимог суспільства.

Ключові слова: академічна мобільність, єдиний освітній простір, мобільність, професійно-педагогічна діяльність.

Актуальність теми зумовлено формуванням єдиного європейського освітнього простору, який вимагає від викладачів готовності до творчої праці, постійного професійного розвитку та самовдосконалення, освоєння та впровадження нових технологій, швидкого реагування на зміни в умовах роботи, ефективної організації власної діяльності та конкурентоспроможності. Досягненню цієї мети сприятиме розвиток академічної мобільності викладачів. Академічна мобільність – це один із найважливіших аспектів інтеграції української освіти у міжнародний освітній простір.

Отже, метою статті є визначення поняття академічна мобільність з урахуванням вимог сучасних змін суспільства.

Для досягнення визначеної мети необхідно вирішити наступні завдання, а саме:

- проаналізувати науково-педагогічну літературу щодо змістовного наповнення поняття академічна мобільність;
- на основі проведеного аналізу узагальнити зміст поняття з точки зору різних наук та уточнити визначення терміну академічна мобільність у контексті змін суспільства.

Термін «мобільність» походить від латинського (*mobilis*), що означає рухливість; здатність до швидкого пересування або дії; зміни стану чи положення [6].

У «Великій радянській енциклопедії» мобільність трактується як рухливість, готовність до швидкого виконання завдань [10]. Згідно з тлумаченням С. Ожегова «мобільність» розглядається як готовність до швидкого пересування чи дії [8]. Подібне визначення розглядається в «Українській радянській енциклопедії» та «Українському радянському енциклопедичному словнику» [1-2]. У «Словнику російської мови» (ред. А. Євгенєва) поняття «мобільність» пояснюється як рухливість (здатність до швидкого пересування, переміщення, зміни постійного місця; рухливий) [5]. Отже, дослідивши довідкові джерела можна говорити, що етимологія поняття «мобільність» тісно пов'язана з рухом, дією, зміною, здатністю та готовністю до швидкого виконання завдань.

Термін «мобільність» є багатограним та є предметом вивчення у різних сферах життєдіяльності людини, тому доцільно розглянути термін з точки зору філософії, соціології, психології, педагогіки та економіки.

З позицій філософії, за визначенням І. Василенко, поняття «мобільність» є важливим атрибутом соціального буття, що розглядається як спосіб існування відкритої нелінійної системи, утвореної взаємодією соціальних суб'єктів, динамічних й статичних елементів, що включає в себе, константні й змінні складові, способів практичного мислення, ідеологічних поглядів, ціннісних орієнтацій, що розвиваються.

Постійними елементами соціального буття виступають такі категорії й поняття, як менталітет, соціальна пам'ять, духовний стрижень особистості, стабільне «ядро», утворене цінностями високого рангу. До динамічних же елементів належать: «соціальна зміна», «соціальний процес», «соціальна динаміка». У випадку, коли зовнішня сторона змін через зміни в соціальній системі відбивається у взаємному розташуванні підсистем, можна говорити про об'єктивну складову, а от суб'єктивна складова представлена соціокультурною мобільністю особистості. Як зазначає І. Василенко, соціокультурна мобільність визначається внутрішнім енергетизмом особистості, її внутрішнім потенціалом й зумовлює взаємодією двох структур: постійної (духовний стрижень) і змінної (гнучкість, мінливість) [3]. Соціокультурна мобільність є складним утворенням і являє собою сукупність таких компонентів: ідеологічні установки, способи практичного мислення, ціннісні орієнтації особистості. Всім цим компонентам властивий різний ступінь свободи, тобто ступінь мобільності. Отже, соціокультурна мобільність складається зі способів практичного мислення та ідеологічних поглядів, що змінюються та ціннісних орієнтацій, що розвиваються [3].

Отже, з філософської точки зору мобільність ототожнюється з поняттям «рух», що орієнтований на дію або діяльність з метою зміни оточення на створення більш продуктивних умов ефективної

взаємодії людини та суспільства; цей процес передбачає готовність прийняти як особистісні зміни так й соціальні, які впливатимуть на професійне зростання.

У соціології поняття «мобільність» розглядається в науковій літературі як переміщення групи фахівців, зайнятих переважно розумовою працею (Р. Бендікс і С. Ліпсет) [14]. Емпіричне вивчення процесів мобільності розпочалося в країнах Америки та Європи з 1950-х років, ХХ століття, у працях дослідників (Р. Бендікс, С. Ліпсет, Р. Хаузер). На думку П. Блау та О. Данкена, емпіричне дослідження мобільності повинно зосереджуватися на аналізі умов, що впливають на професійні досягнення в умовах конкретного суспільства.

Розвиток людського суспільства та поділ праці сприяв розділенню на професії. У роботах Е. Дюркгейма, наголошується, що поділ праці є головним чинником суспільного прогресу. Спочатку суспільство існувало з механічною солідарністю і складалося з людей максимально схожих одне на одного (однакові знання, уміння та навички), а з метою поглиблення в працю люди стали різнитися одне від одного. Поступово виникло суспільство з обмеженою солідарністю, що зберігає свою цілісність, де кожна складова має свою автономію та відповідає за свою дію [4].

За П. Сорокіним «мобільність» розглядається як перехід індивіда, соціального об'єкта або цінності, створеної або модифікованої завдяки людській діяльності, від однієї соціальної позиції до іншої. Вчений формулює завдання, основні поняття і принципи дослідження різноманітного руху та переміщення індивідів у неоднорідному соціальному просторі, шансів на кар'єру, фактах самоусвідомлення та готовності до дії, соціальної адаптації. На його думку, соціальним об'єктом можуть бути всі продукти людської діяльності [13]. Соціальна мобільність пояснюється як природний і нормальний стан суспільства. Пересування індивіда по соціальному простору буде можливим за дотриманням таких умов: важливість заняття (професії) для виживання й функціонування групи в цілому; рівень інтелекту, необхідний для успішного виконання професійних обов'язків. На наш погляд, цікавою є думка П. Сорокіна, що інститути освіти і виховання, якої б конкретної форми вони не набули, у всі віки були засобом вертикальної соціальної циркуляції [13].

Отже, з точки зору соціології мобільність пояснюється як сукупність дій, переміщень індивіда в професійній діяльності чи суспільстві. Активність, динамічність індивіда визначається рухливістю, мінливістю його внутрішнього стану, тобто соціокультурною мобільністю. Ініціатором соціальних змін, збудником переходу потенційного буття в актуальне є соціокультурна мобільність, то її актуалізація є об'єктивною зміною в соціальному стані суб'єкта, зміні його соціального статусу, позицій, ролі.

У психології мобільність ототожнюється з «рухливістю» здатністю швидко реагувати на

зміни в навколишньому середовищі (І. Павлов). Інтегральна категорія «мобільність» розглядається вченими у безпосередньому зв'язку з такими категоріями психологічної науки, як «особистість» і «професійна діяльність» на методологічному підґрунті системного (Г. Щедровицький), діяльнісного (О. Леонтьєв) та інтегративно-особистісного (Г. Балл) підходів. В останньому розглядається категорія «особистість» як така, що з'являється на перетині категорій «культура» і «людина». Це, у свою чергу, зумовлює визначення самої категорії «мобільність», оскільки людина може бути мобільною, якщо володіє певними особистісними і професійними якостями, які виявляються лише у діяльності, на основі чого можна говорити про ступінь та рівень сформованості мобільності як системної якості людини-професіонала. Для найповнішого визначення психологічного змісту інтегральної категорії «мобільність» диверсифікацію її смислів відносно усіх складових поняття «професійно-педагогічна діяльність» в умовах академічної мобільності.

Вчені (В. Ковальова, Л. Левченко, В. Тихонович, М. Шабонова) [14], розглядають психологічну готовність як зміни професії та причини, щоб зламати традиційний стереотип професійної поведінки. При цьому професійна мобільність характеризується як «здатність і готовність особистості достатньо швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати нових знань і вмінь, що забезпечують ефективність нової проф-орієнтаційної діяльності» [9].

За такого підходу цілком вмотивованою є характеристика Н. Мурадян мобільності як засобу адаптації викладачів, що підвищує їх конкурентно-здатність, зумовленість професійної мобільності рівнем психологічної готовності робітників до діяльності в умовах конкуренції та нестабільності на ринку праці [9].

Виходячи з цього, найбільш логічним у контексті психології професійної мобільності є виокремлення типів особистості потенційно схильних до рухливості або стабільної поведінки та типів особистості, що по-різному оцінюють порівняльну значущість кар'єрного росту, оскільки всі типи особистості і є тим чинником, що диференціює індивідуальне сприйняття та оцінку тієї чи іншої ситуації.

Отже, з психологічної точки зору мобільність ототожнюється з поняттям «рухливість» та розглядається як здатність особистості адекватно та позитивно реагувати на постійні соціальні зміни; що у свою чергу зумовлює його психологічну стійкість та готовність приймати нові сегменти життя. Це дає можливість особистості пристосуватися до інноваційної константи в умовах зміни оточення без тиску, або негативних наслідків.

З педагогічної точки зору «мобільність» розглядається, як система заходів, що забезпечують право учасників навчально-виховного процесу до навчання, стажування, проведення досліджень, або будь-які інші наукові заходи у зарубіжних вищих

зкладах для підвищення кваліфікації або набуття досвіду.

Термін «мобільність» розглядається як утворення, що тісно пов'язане з «професійною діяльністю», що орієнтовано на отримання нових навичок і знань в навчальному процесі з метою покращення освітнього рівня. Він має довгострокову мотивацію і означає бажання бути кращим для потенційного працедавця та конкурентноспроможним на ринку праці [7].

Поняття «професійна мобільність» охоплює різноманітні процеси, що виконують самостійні функції. Професійна мобільність педагогів розглядає зміст, характер та умови праці фахівців, що стосується динаміки статутних характеристик (внутрішньо-професійних, категоріальних) і більш широких (соціальних). Вона виражається у зміні спеціалізації чи кваліфікації за межами країни.

Проблемам мобільності особистості викладачів у період суспільних трансформацій приділяють увагу вчені (В. Бондар, Ю. Дворецька, О. Дудіна, П. Ратнікова); розвитку академічної мобільності та її суб'єктів у площині вищої університетської освіти присвячені праці (В. Галичина, М. Згуровського, А. Кузьміна, В. Чистохвалова). У сучасному суспільстві мобільність сприймається не лише як властивість особистості та ознака діяльності педагога вищого навчального закладу, а як його інноваційна компетентність.

В. Зінченко розглядає академічну мобільність як тотожню професійній. Він наголошує, що це готовність викладача швидко та успішно опанувати інноваційні техніки, технології, набувати знання і вміння, що забезпечують ефективність нової профорієнтаційної діяльності [11].

Отже, в педагогічній науці поняття «академічна мобільність» розглядається як комплексна діяльність, що передбачає не лише самовдосконалення викладачів шляхом набуття нових знань й умінь у західних університетах, а й трансформацію отриманого досвіду у навчальний процес вищого навчального закладу, аналізуючи його, обираючи найбільш ефективні компоненти та шляхи вдосконалення освіти, адаптуючи їх до реалій українського академічного простіру.

В економіці поняття «мобільність» ототожнюється з індикатором робочої сили, що характеризує ринок праці. Мобільність робітників є економічною категорією, що становить інтерес з точки зору ефективності функціонування як економіки в цілому, так і окремого підприємства. Мобільність робітників відображає адаптацію ринку праці до

структурних і кон'юктурних змін, що характеризують його гнучкість. З огляду на це, науковці в галузі економіки вважають, що дослідження процесу мобільності та регулювання зайнятості є основою для вироблення практичних рішень в області політики зайнятості, спрямованої на удосконалення адаптації ринку праці, підвищення ефективності взаємодії у системі «робітник-працедавець» [12].

В економіці «професійна мобільність» – це зміна групою осіб або індивідом позиції, місця зайнятого в професійній структурі; переходи людей з одних професійних груп і верств до інших. Розрізняють «вертикальну» професійну мобільність – рух вгору-вниз у професійно-кваліфікаційній структурі, і «горизонтальну» – переміщення без якісної зміни професії й кваліфікації [11]. Мобільність розглядається як механізм чергування та поєднання різних видів діяльності, оскільки соціально-економічні відносини в країні, розвиток науки й техніки впливають на професійні групи і викликають рух, що руйнує їхню однорідність.

Отже, актуальність теми зумовлено динамічними змінами в сучасному суспільстві, що у свою чергу передбачає підвищення якості професійної підготовки. Перед вищою освітою України стоїть завдання підготовки спеціалістів, готових до творчої праці, професійного розвитку та самовдосконалення, освоєння та впровадження нових технологій, швидкого реагування на динамічні зміни в умовах роботи, ефективної організації власної діяльності та конкурентоспроможності. Організація цієї роботи можлива лише за умов високої кваліфікації професорсько-викладацького складу, який безпосередньо бере участь у процесі виховання та професійній підготовці майбутніх фахівців. Тому, саме постійне підвищення рівня викладання фахівців університету зумовлює ефективне та якісне навчання студентів. Значним потенціалом для забезпечення розвитку професійних якостей викладачів, що відповідає потребам сучасного суспільства, є академічна мобільність, яка виступає однією із найважливіших аспектів інтеграції українських вищих навчальних закладів у світовий освітній простір, не лише як професійно-орієнтована характеристика майбутніх фахівців, а й як механізм успішної адаптації особистості до соціальної взаємодії, а також, здатність зайняти гідне місце як на світовому, так і на вітчизняному ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан М. Мобільність // Українська радянська енциклопедія / голов. ред. М. Бажан. – К. : Голов. ред. укр. рад. енциклопедії, 1982. – Т. 7. – С. 54.
2. Бажан М. Мобільність // Український Радянський Енциклопедичний Словник : у 3 т. / голов. ред. М. Бажан. – К. : УРЕ, 1967. – Т. 2. – С. 519.
3. Василенко И. Социкультурная мобильность как философская проблема : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / И. В. Василенко. – Волгоград, 1996. – 174 с.

4. Дюркгейм Э. Разделении общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм ; пер. с фр. – М. : Канон, 1996. – 432 с. – (История социологии в памятниках).
5. Евгеньева А. Словарь русского языка : в 4-х т. / АН СССР ; Ин-т русского языка ; под ред. А. Евгеньевой. – 2-е изд. доп. – М. : Русский язык, 1981–1984. – Т. 2 : К–О. – 1982. – 736 с.
6. Куйбашев П. Сучасний словник іншомовних слів / П. Куйбашев. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.
7. Мещеряков Б. Большой психологический словарь / Б. Мещеряков, В. Зинченко. – М., 2008. – 672 с.
8. Ожегов С. Словарь Русского языка / С. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Русский язык, 1987. – 750 с.
9. Психологос / Энциклопедия практической психологии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.psychologos.ru>.
10. Прохоров А. Мобильность // Большая советская энциклопедия / А. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1974. – Т. 16. – С. 384.
11. Райзберг Б. Современный экономический словарь / Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева. – 5-е изд. перераб. и доп. – М. : ИНФРА -М, 2006. – 495 с.
12. Смирных Л. Мобильность работников: теория, методология, измерение : дис. ... д-ра эконом. наук : 08.00.05 / Л. Смирных. – М., 2004. – 390 с.
13. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; под общ. ред. А. Соколова. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.].
14. Lipset S. Social Mobility in Industrial Society / Seymour Lipset and Reinhard Bendix. – Berkeley and Los Angeles : University of California press, 1959. – 312 p.

*Трошкина И. А.,
ЧГУ им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина*

АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ: ГЕНЕЗИС ЗНАЧЕНИЯ

В статье проанализировано развитие понятия академическая мобильность. Автор демонстрирует смысловое наполнение термина с точек зрения философии, психологии, социологии, педагогики и экономики. Сформулировано общее определение академической мобильности в контексте требований современного общества.

Ключевые слова: академическая мобильность, единый образовательное пространство, мобильность, профессионально-педагогическая деятельность.

*Troshkina I.,
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine*

ACADEMIC MOBILITY: GENESIS OF NOTION

The development of the notion «academic mobility» is analyzed in the article. The author presents the content of the term from the points of view of philosophy, psychology, sociology, pedagogy and economics. The general definition of the notion «academic mobility» under the context of modern demands of the society is given.

Key words: academic mobility, single educational area, mobility, professional-educational activity.

Рецензенты: *Гришкова Р. О.*, д. пед. н., проф. ;
Бабкова-Пилипенко Н. П., к. пед. н., доц.

© Трошкина И. А., 2014

Дата надходження статті до редколегії 27.10.2014 р.